

Տարեկան գիմսը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում՝ գրվում են միմյայն Խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք գիմում են ողջակի
Տիֆլուս. Պեճակյա Հայակ»

ՔԱՂԱՔԱԿԻ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱ „ՄԵԾՈՒ“

ԱՄԵՆՈՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ

(ՏԱՄԵ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

ԱՐԱՋԻԿՈՅ | 1883 ԹԻՒՆ

1968-1970-1971-1972-1973-1974

Ф 000 0 и ш и

բից, թղթակցութիւններ: VIII. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ: Տարեկան 10 բուք, վեց ամսվայ 6 բուք, իւրաքանչիւր ամսվայ 1 բաշխութ համարները 5 կապէկ: ՀԱՅՑԵՆ. Տիֆլուս, րедакցիա «Մանա».

សោរ៉ាអូនុខេត្តិ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ բագույցից: Նամակ Խմբագրին: Նամակ Խմբագրին: Նամակ Խմբագրին: Ներքին լուրեր: —ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ: —ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ: —ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: — ԲՈՐՍԱ: —
ԵՎՀԱՊԵՐԱՆ: Խաւառովի աշատակիարան:

ԱԵՐՖԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

ԴԵԿԱՆԵՄԲԵՐԻ 18-ԻՆ

Յունկարի 27-ին պիտի կայսնայ Բագրի հայ
Մարդասիրական ընկերութեան ընդհանուր ժողովը:

ԻԱԶՈՒԹՅՈՒՆ

— 16 —

— 650-1-11109-02-6

Թաղմակը ընտանիքը անտէր, երկար ու ձիգ տարիներ թափառել աշխարհի մի ծայրից դէպի միուսը, արծաթ որսալու համար չը իմասցի ամեն տեսակ անապնեւ միջնորդներ, — առ խաչապուհ գործն է:

Խաչադաղը սենի իր արհեստին վերաբերևալ բոլոր հմտութիւնները: Այլ և այլ երկրներում թափառելու համար նաև զիմէ զամնազան ազգերի լեզուներ, ծանօթ էնրանց սովորութիւններին, և ինչ ազգի մէջ որ մտնաւմ է, խօսում է այնքան վարժ, որ զիտար է որոշել թէ նա այն աղջին չէ պատկանում: Նա իր ընկերների հետ խօսում է մի առանձին լեզուավ, որը ոչ ոք հասկանալ կարող չէ, եթէ խաչադաղների հասարակութեանը չէ պատկանում: Դա մի խորհրդաւոր, պայմանական լեզու է, դա տաղակների արգոն է:

Հաստ մանգամ խաչագողը չէ խօսում, բայց միտքը
է յայտնում: Նրա աչքերի, յօնքերի, շրթունքի, ե-
րեսի, ձեռքերի, մի խօսքով, մարմնի գանապան
մասների այս և այն ձեռով շարժմանքը յայտնում
են ամբողջ նախապատճեններ, որոնց նշանա-
կութիւնը հասկանում է միայն խաչագողը: Միտի-
կան նրանց դէմքը վրա սաստիկ զարդացած է:
Կապիկի նման կարողանում են նրանք շարժեցնել
երեսի այն մասները, որոնք ուրիշների մօտ մն-
շարժ են: Յս տեսայ մի խաչագող, որ աւանակի
նման շարժեցնում էր իր ականջները: Մի այլը իր
քիթը զարմանալի կերպով ծումռում էր այս կողմ
և այն կողմ: Խաչագողը խաչագողի ձեռքը բրո-

ՄԱՐՏԻՆ

Խմբագրաւունը բաց է առաւտօնեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից):

ՐԱԳԻՐ

Ա.ԲԻ)

ԹԻՒՆ

Ն պլոգրամայով:

Ա.

ՈՐԴՈՂ, ՅՈԴՈՒԱԾՆԵՐ: III. ՆԵՐՔԻՆ
ՀՈՎՐԻՇ: IV. ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ:
ԱՌՆ ՀՈՒՐԵՐ: VI. ՀԵՌԱԳԻՒՐՆԵՐ: VII.
ՆԱԿԱՆ ՅՈՂՈՒԱԾՆԵՐ ՊԻՄՈՒԹԻՒՆ ԱՄԻՆ
ԵՐ:

6 բուգը, իւրաքանչիւր ամովայ 1 բուգը:

ՀՐԱՄԱԼՈՒԹ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԺՐՈՒՆԻ

Ի ձմնձրալի լինի թէ «Մշակն» և թէ մեզ
այս տասն և ութ տարի ապարդիւն զո-
ունեցող ամենաթշուառ հասարակական
ութեան վերաբերութեամբ, այսու այմե-
անհրաժեշտ է ժամանակ առ ժամանակ
նեան և հասարակութեան ուշադրութիւնը
նրա վրա:

ամենքն յայտնի է, թէ անցեալ տա-
այս ընկերութեան խորհրդի անդամնե-
ր մտնելով մի քանի երիտասարդներ՝
ուր ինչ վտանգաւոր ուղղութիւն էին
ուր նրա առանց այն ևս անհամանձեւի
ութեան: Մենք իր ժամանակն «Մշակի»
քեցինք այդ մասին և նա իր առաջնոր-
ւածներից մէկով սթափեց թմրութիւնից

ուանց մի բառ արտասանելու, յայտնում
որ:

պահանջած ժամանակ խաչագողը միայն
այսներ է արձակում, կամ թուզուների
մտների բարբառով ազգարարութիւններ է

Այդ նրանց գիշերային լեզուն է, մանա-
ն ժամանակ, երբ մինը միւսից հեռու է
։ Նրանց բոլոր նշանախօսաւթիւնները
իման ճշգրտեամբ պայմանաւորված են
էջ, որ երբէք չեն վրիպում նախակից:

գրանախօսութիւնն մէջ խաչագողը սասա-
հարաբիտութիւն ունի: Ծափիլ, այլա-
այսպէս, որ բոլորովին ուրիշ մարդ երե-
անք նրա համար այնպիսի խաղեր են,

էջ ոչ ոք կարող է նրա հետ մրցութիւն
աչագողին չէ կարելի տեսնել իր բուն
մէջ. այլ և այլ երկրներում, գործի և հան-
երի այլ և այլ պայմանների համեմատ,

ուր ձե և նոր կերպարաննք է ընդունում:
բոլոր բովանութիւնն է իր մէջ մարդկային

հասարակութիւնն բնաւորութիւնները: Նա
նու կեանքի ամեն ելեչջների վրա զարմա-
ռակութիւնն բարձրանում և ինսում է: Նա

խոթիւնն բոլոր ծագքերի մէջ մտնում և
գոլիս: Յարմարվելու անհամեմատ ընդու-
նում ունի: Ժաղկամի բարձր զասի հետ,
նա ժառանգութիւն է ուղարկութիւնները:

Այս այսպիսի բարձրանում և միւսում է: Նա

ամեն պարագային բարձր ու վերա-

բագուի հայ հասարակութիւնը և մերջինը որկ-
ույ անդամականութեան նշաններ արտայացած
դէպի խորհրդի այն անդամները, որոնք մատարվել
են ընկերութեան զալոցից արտաքսել հայոց
գուփ զասատութիւնը: Խորհուրդը նկատելով հա-
սարակութեան և «Մշակի» իստացի անդամակա-
նութիւնը և յարձակմունքները, շտաբեց զալել իր
երիտասարդ անդամների այն ձգումները, ո-
րոնք սպառնում էին «մեր ուեհական թուրով
մեր վիզը կտրել» —ինչպէս ասում են այժմ բա-
զուի հայերը: Տեսնելով, որ «Մշակի» արշամանքը
անօդատ չը մնաց և խափանեց վտանգաւոր դի-
տաւորութիւնները, առ ժամանակ բաւականա-
ցանք և զարգացնեց խօսել այդ առարկայի
մասին: Սակայն բանը սրանով չը պիտի
վերջանայ —այժմ՝ երբ շուտով պիտի կայա-
նայ Մարդաբական ընկերութեան ընդհանուր
ժողովը, կարծում էնք որ այդ ժողովին ներկա-
յացող անդամները բարոյապէս պարտաւոր են
ձիչդ բացատրութիւնները պահանջներով՝
թէ արդիօք նա ինչ իրաւունքով և ինչ հրման
վրա էր կամնաւոմ ընկերութեան մէջ այնպիսի
արմատական փոփոխութիւններ մոցնել որոնք
միանդամայն պիտի հակառակէին կանոնադրու-
թեան սկզբունքներին, օրինակ զարգութիւն հա-
յոց լեզուի գասատութեան պակասեցնելը կամ
միանդամայն արմատախիլ անելը: Մենք թէն այս
առաջարկութիւնը անում ենք, բայց և այնպէս
չենք վտանգանում, որ ժողովի անդամները իրեն
հայեր կարող են պարզուին, առանց քաշվելու,
պահանջնել խորհրդից այդ բացատրութիւնը: Առ
հասարակ հայերը սովոր են թէ մասնաւոր և թէ
հասարակական կեանքում միմեանց պակասու-
թիւնները քննադրատել հեռուից, քննադրատվողների
բացակայութեան ժամանակ և այդ պատճառով
նրանց քննադրատաւթիւնը միշտ բամբասանքի ձև
է սասանում: Միմեանց երեսին կեղծաւորում են,
փաղաքշում են, շողոգորթում են, իրարու եօթե-
րորդ երկինք են բարձրացնում, բայց երբ բաժան-

խաչագողը մի գարշելի տիպ է: Նա աւերված,
փչացած, անբարյականացած հասարակութեան
հրէշաւոր ծնունդն է: Նա նեխած ջրի մրուլն է:

Երբեմն նա փողոցային որիկայ է, զիշերի մթու-
թեան մէջ հանդիպար մինսուր անցորդը հազի-
կարող է ազատութել նրա համնկերից: Ցերեկով նա
բարեկապատ, երկիւղած քրիստոնեաց է և պատա-
հած առքասախն ողորմութեան ձեռք է մեխումէ:

Սի տեղ, ամենակեղուս գինետան սոտորերկրեայ
նկուղների մէջ, կառապանների հետ նստած, ար-
բեցութեամբ է անցկացնում: Այդ ժամանակ նա
մոլի ստահակ է: Մի այլ տեղ, ամենափաւաւոր
հարանցում նա խիստ նորպէ ճաշակ ունի կե-
րակուրների և ըմպելվիքների ընտրութեան մէջ:

Այդ ժամանակ նա բարեկեաց քաղաքացի է:

Խաչագողը չափաղանց առածքական է և դի-
րաթեք: Նա դէսի ամեն կողմ ծովում է: Նա ա-
մեն կաղապարի մէջ մտնում է և ամեն տեսակ
ձեեր ընդունում է, բայց երբէք մի յատկանիշ ձե-
չէ պահպանում: Նա կատարեալ քամելիօնն է: Նա
այն առաստական էակներիցն է, որ ամեն մի
անդամն մի այլ տեսակ են երեսում:

Խաչագողը զիտէ կեղծել, զիտէ խաբել, զիտէ
ձեռքից սպրդի և աներենցի լինել: Ոտոկանի
ամենատես աշքերը չեն կարող նրա հետքերը հե-
տազոտել: Նա անյայտանում է որպէս զի, և
յայտնում է որպէս հրէշտակ: Բայց երբ որբախ-
տը գաւաճանում է նրան, —բանտը իր պագենա-
կան օթեանն է: Շղթաններից երկիւղ չէ կրու-
նա, իսկ գահճի առջե արժամարհանքով է խոնար-
հեցնում իր պարանոցը:

Խաչագողը նայում է տիեզերքի վրա, որպէս իր
հունձքի արտի վրա: Նա զիտէ կորպէլ մարդկային
ընդհանուր աշխատանքից ինչ որ իրան պէտք է:
Նա չէ ցանում, բայց հնձում է: Նա չէ արդի-
նակերում, բայց սպառում է: Նա ապրում է ու-
րիշի գատակութիւն: Խոկ առ նասանանեն համեմա-

ում են՝ խօփոյն այդ բոլորը փոխվում է բամբա-
մբքի և զպագրատութեան։ Այդ գարշելի յատկու-
թանելրը՝ կեղծաւորութիւնը և շողագորթութիւնը
—այնչափ արմատացած են մեղանում, որ այսօր
անով վարակված են մեր հասարակական կանքի
որոր գաղափարները, և այսօր մինչեւ անգամ մի
եղած հայ լրագիր չէ իմանում թէ ինչ կերպ ա-
ռաջ տանի իր դրութիւնը առանց նրանց օգնու-
եան դիմելու։ Բայց վերին աստիճանի այդ զըզ-
ելի յատկութիւնները զարդացած են մեր առե-
րականների շրջանում։ շատ յաճախ կարելի է
եւ հայ վաճառականի բերանից թէ «կեղծաւո-
րթիւնը կէս քաղաքականութիւն է», «առանց
կղծաւորութեան գժուար է ասպեկ»։ Այդ
առ բնական է, քանի որ գիտենք թէ այն
անգամանքները, որոնցով շրջապատված են մեր
յժմեան վաճառականները, անզօր են առել
զինիւ յատկութիւններ մնացածնել նրանց մէջ։
Ահա ինչու մինք աչքի առաջ ունենալով բա-
ռի հայ հասարակութիւնը, որը բաղկացած է
լիսաւրապչս վաճառականներից, չենք վստահա-
ում, որ նա կարող է Մ. ը. ժողովում անկեղծօ-
նն և անաշառութեամբ բացատրութիւններ պա-
հանջել խորհրդից։ Բագուի հասարակութիւնը
ցար անբաւական է զինովին Մարդուսիրական
նկերութենից։ Նա մինչեւ անգամ չէ կամենում
ու անունը լսել, բայց այդ բոլորը նա արտա-
յատում է այժմ, իսկ երբ ընդհանուր ժողովը կը
նի, դարձեալ նա խորհրդի ներկայ անդամնե-
նին առ երես չնորհակալութիւն կը յայտնի, կը
ափանարի և ով գիտէ ինչեր կանի։ Բայց զար-
անուում ենք թէ ինչու նոյն մարդիկ, որոնք այժմ
ցդ գանդասանները յայտնում են, անցեալ ընդհա-
ուր ժողովում հակառակում էին պ. բաղդասար
անզեղանեանցին, որը առաջարկում էր ժողովին,
ուս պարտաւորացնի խորհրդին ընկերութեան
աշխաները մաքուր պահել, մատեանները զիել ինչ-
էս հարկն է և ոչ թէ մատիտով, այն էլ զիսի-
ար չինական զրագրութեամբ։

ամար, գործ է զնում իր հասարակառութեան ա-
նակարող հմտութիւնները։ Ուր չէ յաջողվում
բան խաբուուիկ միջոցներով որսալ, —այսպիսի
էլքերում պատրաստ է նրա արիւնանեղ ձեռքը...
Խաչագողը ամեն բան ունի, բայց ոչինչ չոնի։
յա նմանում է այն զիշակեր մեծ զազանին,
ու խորսակում է մի ամերոջ ցուլի մէջքը, լերզը
և սուում է, արիւնը խմում է, իսկ մնացածը թող-
ում և հետանում է։ Այսուհետեւ օրերով մնում է
ոված, երբ որից որս դոնել չէ կարողանուում։
աչագողը մի օր կուշտ է, միւս օր քաղցած։ Մի
ը հարուստ է, միւս օր աղքատ։
Ես նկարեցի խաչագողի մի քանի ընդհանուր
ծերը միայն, իսկ մանրամանութիւնները ընթեր-
ողը կը տեսնէ նոյն իսկ «Խաչագողի Յիշաստա-
րանի» մէջ։ Այժմ զառնանք դէպի այն հարցը,
ին որ երկրից յայտնիեցան խաչագողները։
Սալմաստայ *) մէջ եղած ժամանակս իմ գըլ-
աւոր գուարձութիւններից մէկն էր Սաւրա գիւ-
ր գնալը։ Այդ գիւրը նշանակութիւն է ստացել
բանով, որ այսուեղ են բանակում այն հանրածա-
օթ մարդիկը, որ կոչվում են «խաչագողներ»։
ուոյթեալ այդ, Սաւրան ուներ իր և մի քանի այլ
եղեցիկ կողմերը։ ընութիւնը այսուեղ հիանալի
ր, կնիկները աւելի սիրուն էին, քան Սալմաստայ-
շուս գիւրելում, հագնվում էին մաքուր և չափա-
նաց հրապարիչ էին։ Մի քանիսը արդէն պարսից
ահի կանանցի զարդն էին դարձել և նրանց աղ-
ասկանները մշտական թոշակ էին ստանում։ Սա-
ւայի աները, հօվանասորված սքանչելի պարտէգ-
երուով, պահվում էին ամենայն յատկութեամբ։
Բայց ինձ աւելի զրաւում էին խաչագողները։
Ճշմարիսն ասած, շատ հետաքրքրական էր, այդ

^{*)} Սալմսատը Պարսկաստանի Արքազատական ոչչվոծ Նահանգի գաւառներից մէկն է, գտնվուած Ուսմիս ծավանի առևելուած տեղեւութեաւուած է:

